

XVIII A. ALSĖDŽIŲ PAMINKLO TIPOLOGINĖ PROBLEMATIKA

Jolanta Zabulytė

S. Lozoraičio g. 5–12, Garliava, LT-53223 Kauno r.

El. p. jolantoz@gmail.com

Straipsnyje aptariami vieno iš seniausių ir iki šiol mažai tyrinėto savitos formos XVIII a. Alsėdžių medinio paminklo tipologijos klausimai. Įvairūs autoriai nurodė skirtingus jo tipus: kryžius (Bronislovas Pilsudskis (Bronisław Piłsudski), Žibuntas Mikšys), dvigubas, arba Šv. Benedikto kryžius (Mykolas Brenšteinas (Michał Brensztejn), Jonas Grinius), savita namelio formos koplytėlė (Jonas Balys, Bronius Kviklys), stogelinis kryžius (Juzefas Perkovskis). Šiandienos kryždirbystės tyrinėtojai šio klausimo nesprenė, todėl straipsnyje bandoma nustatyti Alsėdžių paminklo tipą, iškeliamos hipotezės dėl jo dviejų skersinių paskirties.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: kryžius, karavykas, koplytstulpis, stogastulpis, aukos.

Iki šiol žinome du seniausius XVIII a. Lietuvos medinius paminklus – tai 1906 m. Brenšteino publikuotas 1760 m. stogastulpis Telšių parapijos kapinėse [1 il.] ir originalios formos paminklas Alsėdžiuose [2 il.]. Telšių kapinių paminklą Brenšteinas įvardija „stoginiu kryžiumi“ (*krzyz daszkowy*), vėliau šį pavyzdį publikavęs Grinius – „koplytėlė“¹. Stoginiais kryžiais ir šiandien neretai vadinami stogastulpiai, tad Telšių

paminklo tipas nekelia abejonių, ką rodo ir jo konstrukcija – stulpas ir stogelis. Tačiau Alsėdžių paminkle panaudotas kryžmai komponuotų dvišlaičių stogelių ir dviejų horizontalių skersinių derinys neturi analogų tarp kitų paminklų, todėl įvairūs autoriai išvelgė skirtingus jo tipus. Problemiška ir tai, kad tipologiniai priskyrimai nėra argumentuoti, nes daugelis autorių ir nekėlė tokio uždavinio. Daugiau dėmesio Alsėdžių paminklui skyrė tik Grinius ir su juo polemizavęs Balys. Šiandienos tyrinėtojai šio klausimo taip pat nesprenė, todėl lietuvių kryždirbystės kontekste Alsėdžių paminklas liko neįvertintas.

Siekiant užpildyti likusią spragą, straipsnyje sprendžiami šie klausimai: kokiam tipui priklauso

1 Jonas Grinius, „Lietuvių kryžiai ir koplytėlės“, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 5, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1970, prieš. 25, p. 51. Pastaba: terminijos požiūriu Grinius nėra nuoseklus – įvardydamas iliustracijas, dažnai ir tekste stogastulpius bei koplytstulpius vadina „koplytėlėmis“ arba „kryžiais“.

THE TYPOLOGICAL PROBLEM OF EIGHTEENTH-CENTURY ALSĒDŽIAI MONUMENT

Jolanta Zabulytė

KEY WORDS: cross, double-bar cross (*karavykas*), pillar shrine, stave cross, sacrifices.

SUMMARY

The article tackles the problem of typology of one of the oldest monuments located at the village of Alsėdžiai. Taking into account diverse opinions by numerous authors, it is currently not really possible to identify the Alsėdžiai monument as the *karavykas*-type (double-bar) cross, unless some corroborating church documents emerge. When compared to other examples from the 19th century, the Alsėdžiai monument demonstrates parallel features with stave crosses in Samogitia and Eastern Lithuania, such as two-slope roofs in cross-wise orientation, sometimes, horizontal details on the vertical. The purpose of such is not precisely clear, therefore hypothesis is made that:

1. by analogy with other three stave crosses with one horizontal short bar, the top horizontal bar of the Alsėdžiai monument could hide an opening in the pillar; 2. the horizontals were possibly supposed for textiles – for hanging sacrifices in memory, gratitude and prayers for the deceased.